

פרידה מרוסיה

אפילון

18 יום, יותר מ-6,000 קילומטרים. מסע קוזה של אביב חדש, רחוב ארבע, הצגת כאלט נפלאה באולם התרבות של הקרמלין, קונצרט צירייהעם, ריסינטיסטים ליטאים וציריים רר סיים, כנתיים ובאסלייה שלהם, ודקה ובל-לייקה, סטודנטים ומשוררים פלסטינים עם עסקנים ואיש-ציבור רוסיים וסובייטיים, ר שיחות, שיחות, שיחות אל תוך הלילה, אל תוך השחר.

ובין זה לזה ארץ שמעולם לא היית בה ומעטים הסיכויים שתחזור אליה ארץ אדירה המשנה שמות: תורכמני, אוד בקיסטאן, תג'יקיסטאן, קאזחסטאן, קירגיזים. ערכות ומידבריות גדולים רחבה משיט זה של כל מדינת ישראל. ערים שצמחו מתא נים ופונקציונריות ונאות-מידבר. מהן שנות-רו על תילן עד היום, מהן שבלען המידבר. או ג'ינג'יס חאן או טרמלין או הקלג'קים והא-חמנידים. דרכי משי שמחה נותר היום רק השם הרומנטי שהיה בשכר הימים מציאות כל-כלית — וחורבות, חורבות, חורבות מתוך חולות מידבר איך-קץ.

ארץ ברירות והיסטוריה, היסטוריה ובר-רות — והשניים כמו משלימים כאן זה את זה. וטרט שנעשה על בדידותו הקשה, חסרת-התיקוה של מהגרים רמי שנשלח בימי סטאלין, ואולי היה זה בימי ברז'נייב, לעבור במידבריות נוכריים אלה — נגזו ולא הותר מעולם להצגה.

עכשיו יותר, מן הסתם, ונראה אותו, כמו שראינו כאן בטלוויזיה את חרמה הגרוזיני על ימי סטאלין — אחד הטרסטים המפלאים שבהם צפיתי בימי חייו ונתפלא. כיצד באמת יכול בדתרבות להחזיק מעמד במקומות נדיר חים כאלה, במרחק 1000 קילומטר מכל באר לט מורדני, מתעורבת ציור, מודרניזם או פוסט-מודרניזם, ממכונות איחודיות, מפותח קופסות חשמלי, ממפסק אוטומטי, ממגזן יעיל, מסכונדחצה ריזני, מקצידיקלוח, מי סרט צרפתי.

הבקבוק והאיים

לעומת זאת, הוהסס דך וגע בה בבקבוק הוורקה. אולי בגלל זה פתח גורבאצ'וב במל-חמה נחרצת כל-דך על המשקה המהולה. פתח — ואחר-כך נטש. האם נכבדו ושמו מעיד הדבר על אופיו של האיש: מאבק בלתי-מתפשר עד לסף הניצחון האחר-כך נטישת ה מערכה לטובת אחרת, יותר בערת. האמנם כך טען בפניו, בשמך ליגלוג ורחח של ביקורת, אחר הציורים בקונגרס הזה, שלא יישכח עוד לעולם מליבה של הארץ האדירה הזאת: מה קרה למערכה שלך נגר הוורקה, מיכאיל סרגייביץ? האם כך אתה מתכוון לעשות לנו, בעלי בריחתך, גם במערכת הע-דירות?

ימים יגידו ויגיד, כמובן, גם מיכאיל סר-גיבייץ' עצמו. ואחר-כך יבואו ההיסטוריונים ויגידו, והמשוררים והסופרים יגידו, ובעיק-בותיהם יגידו בימאי הקולנוע המחזאים, וא יגידו גם העיתונאים שכאן אינם תלויים, למ ולם, במודעות, ואמצעי-ההפקה שלהם וזלים להפליא ובלתי-מתוחכמים, הצבענים וזלים ורעננים. ורק כך ניתן, כנראה, להסביר את הציבועניות הנפלאה של שבועון בקרוקווי. כשאתרתי לרוסים שהקייקטורות הציב-עוניות של בקרוקווי נמכרות לא את המאות ה-18 וה-19, המאות של האמנות והאמנות השימושית, שבנו עוד השתמשו בליטר-גרפיות (הרפסיאבון), בתחריטים ובחיתוכי-עץ מלוחות (בלוקים) מקשירים — וראה

הנראה לפעמים חכם ולפעמים טיפש עד בלי גבול: אוהב, אוהב, אוהב...
סוד הכוח

מה אומר ומה ארבר לך ארץ שהערת בי לפתע שפע תמונות כאלה כעבור שבועיים, כשאני יושב אצל שולחן-הכתיבה שלי ליד חלונני הנשקף אל מפרץ וילנה וים בחיפה? מי ייתן ולא יהיה לטובך קץ לעולם. ולכל השאר: קייקצים, ועוד ברודנו. כבר סבלת שלך, כבר נרמסת והודברת והחורבת יותר משרמסת והידברת והחורבת.

ויש כך אירופה ויש כך אסיה והזיווג הוא החשוב מכל. ויש כך 100 עממים, שהיום או מחר הם מתקוטטים והורגים וקוטלים זה את זה, אבל מחרתיים יבינו אולי את סוד כוחם. כוח שאין לא באנגליה ולא בצרפת ולא בגרמניה ולא בספרד ולא בפורטוגל ולא באיסליה ולא בהולנד: כולן ארצות שכבר

פרידה ממוסקוה — רחוב ארבע ושוטרים, כרגיל

אמרו את דברן בהיסטוריה — דבר גדול ונשגב, גדול ונשגב כמידת האדם — ועכשיו הגיעה השעה שיפנו את המקום בקידמת הכמה התרבותית וידאגו לסאונד, לזוליום, למכוניות זולות וטובות, לתאורה ולאש"ל. כי כך רוסיה, או ועכשיו במרויקי: ברית-המועצות, מסוגלת להצמיח גם את סטאלין אבל גם את הבימאי, בן ארצו, שיצר את חרטה.

ואתה זוכר את רוסיה שלך, כמובן: מופש"קין ולרומנטוב וגוגול ועד לסקוב וגונצ'ארוב וצ'כוב — וכולגאקוב ומנדלשטאם. והי טרויזקה היא שמתמד רתומה לוסים ומוכנה לצאת לדרך.

ועם שחר, עם תום הבקבוק, משמיע כי אוניי יורי דראודוב, פיתח ומפוכח כשרת של כנסייה, שורות שהוא זוכר בעל-פה מבלוגא-קוב, רבהאמן וסרג'יטה. והספר אינו לנגד עיני גם עכשיו ואפילו איני בטוח שאני מצטט מתוך הרומאן הנכון, והציטוט הוא

פארפארה על פי הויכרון: "השמש שקעה ובתוך נגוהות הדרם האחרונים טבעה ירושלים בצעיף החשיכה." או משהו כזה.

והוא אומר לי, יורי דראודוב זה: האם שמע את פעם שורות כאלה בחיך, אדרבה, תאמר לי, אפילו שאינך איכשו רוסי? ומתערב בשיחה בורים מאקארנקו, הממונה על מחלקת המיורח התיכון בוועד השלום הבינלאומי, הוא מנסה למכור לי את אהבתו שלו: דודינצב.

ואני קראתי מכל דודינצב רק את לא ענ הלחם לבדו, בתרגום עברי. ואני מספר לו על כך, כלומר, שיש תרגום עברי, והוא מופתע. והשיחה מתגלגלת איכשו לטאשקנט עיר הלחם. ובמקום שאנו מדברים בו על הספר אנו מצויים במרחק שעת טיסה מטאשקנט עיר הלחם. וכאשר אנחנו נושאים את עינינו, בחום המתיש, ניצבת מולן חומת ההרים האיתמנית המפרידה בין ארץ זו לבין איראן.

פרידה ותודה

ולא פגשתי אנשים, אוהבי ספרות כאלה מימי. בוודאי לא בין פקידים-מישל, אדמיר-ניסטרטורים ואנשי ביצוע. אוהבי ספרות כי-אמת. לא כאלה שאהבתם מכוונת לעדשת מצלמת-הטלוויזיה.

ואני יודע, והספיקו לי 18 ימים לדעת זאת, שכאשר תחזור ארץ אדירה זו לחוג הד-חירות, מתוך חוג הסרטן שבו שהתה כבר יותר מדי דורות — מעטות בעולם תרמינה ותשווינה לה.

חוק ואמץ איפוא, מיכאיל סרגייביץ? הרי כבר אמרתי שאני את כספי שלי שם עליך ועל קרניך. ואפילו אם יתגלה שטעייתי, והי-ימים יגידו זאת, ומשוררים טועים תמיד — הם הרבה יותר מדי אופטימיסטים — גם אז אני מקבל עלי את הדין. כי במה אני טוב מייבטושנקו שתלה את כל חייו, פשוטו כ-משוער בהצלחתו של האיש בעל הצלקת?

רק בלי סנטימנטים, רק בריאליזם מפוכח וצונן. גם המילחמה הקרה היתה קרה. אולי רק איש קר יכול להפסיר את הקרח שהקפאת את ליבה של הארץ הזאת דורות רבים כל כך.

וכשייחם לה סוף-סוף, יבואו אחרים. וכינתיים אני מאחל לה ג'ינס ונעליים טובות יותר וקצף-גילוח ומכוונת-כביסה ומני-גז ותפוחים ולימונים (איך במוסקוה?). בקיצור: כל מה שהלב חפץ.

ורק שלא ישכחו את ירושלים הטובעת באפילה של בולגאקוב.

ואני נפרד ממנה באירצון. כי שם — תיקווה, ובארצי שלי, בכל אשר תפנה העין, רק רקב וחידלון וייאוש. שם — ראשית חדשה, וכאן — גסות שוק וזוהמת בית-המיטבחיים וצחנת ביכים וטימטום מוחץ של עקורים ובעלי שררה — וחוכמת השוטים ובערותם. ורק תיקווה אין.

ולפרידה, תודה: ליורי ולבוריס וליריה המתרגם ולליאון והבי הטוב ולעימאר — תמיד חכם, תמיד ערני, תמיד מצוי כשנוקקים לו, ולאמיל על הסכלנות והסכלנות — ול-גלינה המתרגמת, רוסייה בת רוסיים, שאיתרע מזלה והיא תחיה את כל חייה הרחק מארצה, בארצם של התורכמנים שאת שפתם אינה מבינה, והיא נדונה להתגעגע למוסקוה כאר-תן שלוש אחיות של צ'כוב, ואני כבר מגזים ואני יודע שאני מגזים, ולכן גם כרכה למאר-ד ואני ופוסטור חכמה באזארובה, ראש-משמלתה של הארץ הדרומית הנידחת, האשה בעלת העיניים העצובות, תחוק ותאמץ גם היא.

תודה על הכנסת-האורחים, ארץ גדולה ונדיבה. ועל חלב הגמלים והלבן והזיכרה והפיתות המשונות. מי ייתן ועליך צופן לך גדולות ונצורות. את הגולאגים ואת ה-שואה העצמית" (ביטוי של ייבוטושנקו) ואת ה-מילחמה הגדולה" ואת זו האחרת, הקטנה והטיפשית והמתענת, כבר עברת. הגיעה עת שלום. האם מצאת סוף-סוף את המנהיגים שיניחו אותך לארץ המובטחת.

ושלום לך בולגאקוב, אחי-לאחי בגלות